

megközelítéseket is, amelyeket eddig nem írtak le ezzel a fogalommal. Tulajdonképpen ugyanennek a mechanizmusnak más szempontú megnevezése a „prelogikus”, amelyet a gyermeknyelv, továbbá a mitologikus tudat (például a névmágia, a totemizmus stb.), illetve a népmesék szemléletével kapcsolatban nem ritkán alkalmaznak a kutatók. Mind-ezen nyelvezetekben a tulajdonneveknek kiemelt szerep jut. Fontosnak érzem azt is, hogy a nyugati kultúra, amely alapvetően nem transzlogikus gondolkodási mechanizmusok által meghatározott kultúra, talán ebből is adódóan bizonyos tekintetben sajátosan viszonyul a tulajdonnevek kérdéséhez. A tulajdonnevek nem formális megközelítésével foglalkozó fejezet tehát inkább csak felvillantja a szempontokat, impulzust kívánva adni a további kutatásoknak.

**KECSKÉS JUDIT: A 18–19. SZÁZADI MISKOLC KERESZTNÉV-
HASZNÁLATÁNAK FELEKEZETI, ETNIKAI ÉS TÁRSADALMI
JELLEGZETESSÉGEI**

Miskolc, 2003. 230 lap

Témavezető: B. Gergely Piroska

Opponensek: Hajdú Mihály, Nyirkos István

Védés: 2004. december 9.

Értekezésem elkészítésekor kettős célt tűztem ki. Egyfelől egyetlen város, Miskolc 18–19. századi keresztnéveit kívántam bemutatni felekezetek szerint. Másfelől a lokális sajátosságok ábrázolásán túl átfogóbb, általános kérdésekre is kerestem a választ: a felekezeti névhasználat megbomlásának idejére és okaira, a névöröklés felekezeti és etnikai tulajdonságaira, az egyes közösségekben működő eltérő névminták egymásra hatására, a többnyelvűség szerepére a keresztnévek használatában, valamint társadalmi folyamatok (asszimiláció és polgárosodás) névalakító voltára. – Témaválasztásommal csatlakozni kívántam a névtani szakirodalomban jellemző, az egyes települések, kisebb régiók névanyagát feltáró és elemző munkákhoz. Ugyanakkor e téma azért ígérkezett lényeges kutatási feladatnak, mert a keresztnévek vallási irányzatokhoz kötődése, majd elszakadása elfogadott tény a szakirodalomban, de keveset tudunk annak mikéntjéről, névrendszeren belüli és kívüli okairól.

Kutatásom területének és korszakának kijelölését névtani és társadalomtörténeti okok indokolták. Miskolcon a vizsgált két évszázadban hat felekezetben (református, evangélikus, római katolikus, görög katolikus, görögkeleti, izraelita) hat etnikum (magyar, szlovák, német, ruszin, macedo-vlach, szerb) élt együtt. E sokszínűség lehetőséget nyújtott arra, hogy az eddig még kevésbé feltárt görög katolikus és görögkeleti közösségek névhasználatáról pontosabb képet nyújthassak, vagy névtani szempontból olyan újdonságot mutassak be, mint az izraelita felekezet három irányzatának (ortodox, neológ, szefárd) névadási szokásai. A város etnikai összetettsége lehetségessé tette olyan új kutatási szempontok érvényesítését is, mint amilyen a 18. századi természetes mobilitás és betelepítések névalakító hatása, vagy II. József egyes etnikumok névhasználatát szabályzó rendeleteinek következménye volt.

Forrásként a 18–19. századi születési anyakönyvek és anyakönyvi másodlatok mellett felhasználtam az 1702-ből való miskolci Kötelkönyvet, Miskolcz mezőváros kémény és pincze összeírásait 1764-ből, 1790-ből, valamint az 1775-ös *Conscriptio Judeaorum Borsodiensis* Miskolcra vonatkozó adatait. – Vizsgálati szempontom alapvetően nyelvtörténeti, mikrodiakróniai volt, azaz a nyelvi, névtani változásokat szinkrón metszetek alapján a nyelvi rendszer elmozdulásaiból fejtettem ki a lehető legnagyobb korpuszra támaszkodva.

A névegyedek, valamint a több keresztnév feldolgozását statikus és dinamikus jellemzés mellett funkcionális vizsgálatokkal egészítettem ki. E módszer lehetővé tette a névegyedektől a kettős keresztnév kialakulásáig fellelhető fokozatok meghatározását, illetve a 18. századi forrásokban a keresztnévek elkülönítését más névelemektől. A nevek statikus és dinamikus oldalának vizsgálata rávilágított arra is, hogy a 18. században az egyes felekezetekre jellemző, egymástól nagymértékben eltérő gyakorisági sorrendek a 19. század második felében egységesülést mutattak, melynek okát a felekezeti jelleg elhalványodásában és a 17–18. században betelepült idegen etnikumok asszimilációs törekvésében láttam. Az egységesüléssel szemben a ritka és egy névvel rendelkező névegyedekben fordított folyamat zajlott le. Míg a 18. századi névanyagot csak néhány etnikai, társadalmi eredetű különbség csipkázta ki, a 19. században már nem elsősorban a betelepülőkhöz – hiszen javarészt elmagyarosodtak – és nem a nemességhez – hiszen a polgári átalakulással ez a réteg elvékonyodott – kötődött a névhasználat megújítása, hanem a honoratiorok, ipari foglalkozást űzők és a 19. század közepétől kialakuló új polgári réteg vette át e szerepet. Ezen kívül a ritka nevek gazdagodását a természetes mobilitás is támogatta mindkét évszázadban.

A vallásilag s egyben etnikailag is tagolt névállományok egymásra hatása leginkább a rokon felekezetekben volt kimutatható. Az evangélikusok névhasználatát a 18. században még inkább a német betelepülők névhatása – tehát az etnikai összetettség – mint a protestáns jelleg határozta meg, viszont a 19. században már ők is a reformátusok körében kedvelt keresztnéveket választottak, amely azonos fejlődési irányba terelte a két névállományt. A görög katolikusok névadása kezdettől fogva követte a római katolikusokét. Ezt az egységet csak a 19. század harmincas éveitől jelentkező nemzeti nevek divatja bontotta meg, amely az etnikai eltérésekből adódóan az elmagyarosodott (ruszin) görög katolikusoknál a szláv névformákat keltette újból életre. A görögkeleti közösség keresztnévei kevésbé hatottak másokéra, inkább azt formálta a többi névanyag. A 18. században e felekezet névhasználatára jellemző szigorú névadási szabályok csak a nyitottabb rendszert alkotó női nevek körébe engedték be a reformátusoknál leggyakoribb névegyedeket. A református hatás ellenére mindkét évszázadban a martirológiumi nevek voltak túlsúlyban, így a magyar anyakönyvezésre való áttéréskor a névállomány mégis a római katolikusokéhoz volt hasonló. Az izraelita névhatás nem elsősorban a névegyedek kölcsönzésében jelentkezett, hanem a germán nevek széleskörű elterjedését segítette elő. Fordított irányban pedig az asszimilációs szándék a magyar nemzeti nevek minden felekezetenél nagyobb hatású és szélesebb körű megjelenését idézte elő.

A felekezeti jelleg általában a 19. század második felére fokozatosan szűnt meg, amelyet a divatnevek és a felekezetektől függetlenül megjelenő új nevek előretörése jelzett minden egyes vallási közösségben. A felekezeti preferenciát vallásonként más és

más nevek hordozták. Az értekezés rávilágít arra, hogy a felekezeti jelleget a protestánsok névhasználatában nem az ószövetségi nevek többsége, hanem azok gyakorisági sorrendben elfoglalt helye és együttes mozgása határozta meg, míg a római és görög katolikusoknál, görögkeletiekénél, izraelitáknál valóban a preferenciális nevek használatának túlsúlya alakította ki. Ennek megfelelően a felekezeti jelleg megvalósulásának tömbyszerű vagy dominanciára épülő formáját különítettem el. Az etnikai sokszínűség egyfelől gyengíthette a névhasználat felekezeti jellegét, amint azt az evangélikusoknál tapasztaltam, más esetben megerősítette, amint azt a görögkeletiek keresztnévei mutatják. A szinkron metszetek tanúsága szerint az izraelita felekezet vallási irányvonalakra szakadása megosztotta a közösséget, s minden irányvonalban különböző névhasználati jellemzőket erősített fel (az ortodoxban a hagyományos ószövetségi és jiddis nevek újraélesztését, a neológnál a magyar nemzeti nevek nagyobb fokú befogadását), amelyek az irányzatok egyesülésekor kioltották egymás hatását.

Az értekezés a gyakorlati munkához kapcsolódó névelméleti összegzéseket is tartalmaz. Igyekeztem új szempontból rávilágítani a gyakran szinonimaként használt két fogalom: a *névhagyományozódás* és a *névöröklés* eltérőségére. Kutatásaim azt bizonyították, hogy a középkor kedvelt nevei a 18. századra csupán áthagyományozódnak, mivel ebben a században nem volt általánosan jellemző a névöröklés. A 19. században viszont már a névöröklés görgette tovább ugyanezen keresztnéveket évtizedről évtizedre. A névöröklés kapcsán azt is meg kell jegyezmem, hogy ezt a névadási jellemzőt gyakran állítjuk összefüggésbe a névhasználat elszürkülésével. Saját anyagom viszont árnyaltabb voltára mutatott rá: az apa, anya keresztnévének átörökítése valóban az egyes nevek nagyobb megterheltségét eredményezte, ezzel szemben a keresztszülőről választott név többségében újító szerepet töltött be, nemcsak a névegyedek körét gazdagította, hanem a kettős vagy hármas keresztnévek kombinációit is.

Új terminusok bevezetését (*funkcionálisan kötött név, megfeleltethető név, felekezeti tömb*) is megkívánta anyagom. Kiindulópontom FÜVES ÖDÖN *felcserélhető keresztnév-pár* meghatározása volt (A pesti görögök nevei. NytudÉrt. 70. Bp., 1970: 262), amelynek ő az okmányokban egymás mellett használt neveket tekintette. Kutatásaim azt bizonyították, hogy e névpárokat semmiképpen sem minősíthetjük felcserélhetőnek, mivel használatukat, a névszerkezetben való megjelenésüket az okirat típusa és a névadó közösség nyelve határozta meg. Ezért e neveket nem felcserélhetőnek, hanem funkcionálisan kötöttnek tekintem. Feltevésem szerint ilyen névpárok a többnyelvű közösségek mindegyikében kialakultak. Az egymáshoz kapcsolt (de nem több keresztnév) összefüggésére nézve lehetett megfeleltethető pár is. Megfeleltethető névnek tekintem egyazon névnek különböző névkultúrákban előforduló alakváltozatait (*Alexander : Sándor, Eugenius : Ödön*), e párok egyazon okiratban megjelenhettek, s identifikálhatták ugyanazon személyt. A harmadik definíció megalkotásához a felekezeti jelleg kutatása vezetett el. A reformátusoknál a felekezeti jelleget meghatározó nevek, a gyakorisági sorrendben egy tömbben: egymás utáni pozíciószámokon helyezkedtek el, s kedveltségük azonos módon változott. E nevek mindegyike ószövetségi volt, de nem kötelezően protestáns preferenciájú (pl. *Mihály*). Így a felekezeti jelleget kialakító, egymás után elhelyezkedő, együttes mozgó neveket tekintem felekezeti tömbnek.

Végül továbbgondolásra szánt kérdések is helyet kaptak az értekezésben. A hat felekezet egyházi neveinek részletesebb kategorizálása vetette fel azt a problémát, hogy ugyanazon név az eltérő vallási kultusznak megfelelően az egyik felekezetben újszövetségi nevek minősítendő, míg a másokban martirológiuminak. Így az egyházi nevek kategorizálása nagyobb körültekintést igényel. Átgondolásra érdemes a magyar nemzeti nevek divatjáról kialakult kép is, mivel névanyagom etnikai sokszínűsége azt mutatta, hogy az asszimilációs törekvés a németek, szlávok és a zsidóság körében is a magyar nemzeti nevek fokozott és több névegyedet felvonultató használatában fejeződött ki. Így további kutatás témája lehet annak feltárása, hogy a 17–18. századi betelepítések és a 19. századi természetes mobilitás következtében kialakuló etnikai összetettség milyen arányban járult hozzá a nemzeti nevek divathullámaéhoz. S ugyanez az etnikai sokszínűség keltette fel bennem azt a továbbgondolásra szánt kérdést, hogy a név eleji csonkult becéző alakok (*Bella, Lina; Náci*) tömeges elterjesztésében – a német közvetlen hatás mellett – vajon milyen szerepet játszhattak az izraeliták és a görög anyanyelvű görögkeletiek, akik e becenévi formát rendkívül gazdag névanyaggal használták.

Reményeim szerint munkám mind gyakorlati eredményeiben, mind elméleti problémafelvetéseiben összevethető más tanulmányok eredményeivel, és hasznosítható a további névtani kutatásokban.

III. DEBRECENI EGYETEM, ANGOL NYELVTUDOMÁNY

VERMES ALBERT PÉTER, PROPER NAMES IN TRANSLATION: A RELEVANCE-THEORETIC ANALYSIS

Debrecen, 2001. 168 lap

Témavezető: Komlósi László Imre

Opponensek: Heltai Pál, Hollósy Béla

Védés: 2002. május 17.

Megjelenés: Vermes Albert Péter, Proper Names in Translation: A Relevance-Theoretic Analysis.

Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2005. 168 l.

Az értekezés alapvető állítása az, hogy a sokak által megfogalmazott nézettel szemben a tulajdonnevek fordítása egy nem-triviális kérdés, amely szorosan összefügg a tulajdonnév jelentésének problémájával. A dolgozat célja, hogy bemutassa, mi történik a tulajdonnevekkel a fordítás folyamatában, különös tekintettel az angol–magyar fordítás-irányra, valamint hogy rendszerezze és megfelelő elméleti keretbe helyezve megmagyarázza a feltárt jelenségeket.

A tanulmány időrendi sorrendben bemutat nyolc, a kutatás előzményének tekinthető, a kérdéskör tárgyalásának jellemző példáját adó művet. Általában elmondható ezekről, hogy miközben valamennyi szerző (implicit vagy explicit módon) alapvetőnek tekin-